

KILDER OG
KRITISK
BERETNING

7

SOURCES AND
CRITICAL
COMMENTARY

KILDERNE

OVERSIGT OVER KILDERNE

- A Partitur, trykt udgave (1919)
- B Fragment af partitur. Autograf (1924)
- C Klaverpartitur/particel (1923)
- D Skitsefragment (1916)
- E RLs eksemplar af det trykte partitur
- F Sangstemmeudskrift (afskrift)
- G Uddrag publiceret i tidsskriftet Musik
- H Kasserede titelblade
- J Programblad fra uropførelsen

KILDEBESKRIVELSER

A. Partitur, trykt udgave (1919)

Titel: *Sfærernes Musik | Sphärenmusik | The Music of the Spheres | L'harmonie des sphères | for Soli, Kor og Orkester | für Soli, Chor und Orchester von | for soli, chorus and orchestra by | pour soli, chœur et orchestre par | af | Rud Immanuel Langgaard | Orchester-Partitur Orchester-Stimmen | Orchestra score Orchestra parts | Partition d'orchestre Parties d'orchestre | [...] | København & Leipzig | Wilhelm Hansen, Musik-Forlag | [...] Copyright 1919 by Wilhelm Hansen, Leipzig.*

Omslag + 71 s. – Format: 39 × 28 cm.

Pladenr.: 16992.

På s. [3]: *Die himmlische und irdische chaotische Musik [...]* (på tysk, engelsk og fransk).

Overskrifter (alle på tysk, engelsk og fransk):

– s. [5]: *Wie Sonnenstrahlen auf einen mit duftenden Blumen bedeckten Sarg.*

– s. 8 (cfr. 1): *Wie Sternenschimmer an einem bläulichen Himmel beim Sonnenuntergang.*

– s. 17 (4 t. efter cfr 3): *Wie die Brechung der Sonnenstrahlen in den Wellen.*

– s. 19: *Wie Tauperle schimmert in der Sonne an einem schönen Sommermorgen.*

Datering s. 71: *Rud Langgaard | Februar 1918.*

Kommentar.

Fotografisk genoptryk (formindsket) med nyt omslag: *Wilhelm Hansen Edition No. 1991a | Rued Immanuel Langgaard | SFÆRERNES MUSIK | The Music of the Spheres | for | Soli, Chorus and Orchestra | Full Score.* På titelbladet tilføjet *Edition Wilhelm Hansen Edition No. 1991a.* Forlagsangivelsen ændret til *Wilhelm Hansen Musik-Forlag København.* 36 × 26 cm. U. å. [1974].

B. Fragment af partitur. Autograf (1924)

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 113.3. Autograf. Renskrift med rødt og violet blæk; tilføjelser med farvestift og blyant.

Titel: [...] *Sfærernes Musik | (L'harmonie des spheres) | Morgenhymne [rettet med farvestift til Fantasy] | for | Kor og Orkester | af | Rud Langgaard | Trykt af Wilhelm Hansens | Musikforlag, 1919 (Leipzig-København) – foroven tilføjet med farvestift og blyant: Dette Partitur er gyldigt | forkortet!* (desuden en påskrift med kuglepen i CLs håndskrift).

Overskrift første nodeside (s. 1): *Sfärenmusik* [sic] *L'harmonie des spheres.* | [overstreget: *(Forspill til anden Akt af "Antikrist")*]

10 blade, 34,5 × 26 cm; 20 beskrevne sider, pagineret: (titel), (1), 1-12, 15-20. Bladene bærer spor efter hæftning og tidligere indbinding.

Papirtype: 30 systemer uden angivelse af fabrikat.

Titelbladets bagside indeholder orkesterbesætning med rettelser samt tilføjelser med blyant: *1 Kristi Genkomst | 2 Dommen – | 3. Opstandelsen | (Tre Tonebilleder) | Komp. 1916-1924 – samt forslag fra*

THE SOURCES

SURVEY OF THE SOURCES

- A Score, printed edition (1919)
- B Fragment of score. Autograph (1924)
- C Piano score/short score (1923)
- D Sketch fragment (1916)
- E RL's copy of the printed score
- F Copy of voice part (transcript)
- G Extract published in the periodical Musik
- H Discarded title pages
- J Programme sheet from the first performance

DESCRIPTIONS OF SOURCES

A. Score, printed edition (1919)

Titel: *Sfærernes Musik | Sphärenmusik | The Music of the Spheres | L'harmonie des sphères | for Soli, Kor og Orkester | für Soli, Chor und Orchester von | for soli, chorus and orchestra by | pour soli, chœur et orchestre par | af | Rud Immanuel Langgaard | Orchester-Score Orchester-Stimmen | Orchestra score Orchestra parts | Partition d'orchestre Parties d'orchestre | [...] | Copenhagen & Leipzig | Wilhelm Hansen, Music publisher | [...] Copyright 1919 by Wilhelm Hansen, Leipzig.*

Cover + 71 pp. – Size: 39 × 28 cm.

Plate No.: 16992.

On p. [3]: *Die himmlische und irdische chaotische Musik [...]* (in German, English and French).

Headings (all in German, English and French):

– p. [5]: *Wie Sonnenstrahlen auf einen mit duftenden Blumen bedeckten Sarg.*

– p. 8 (fig. 1): *Wie Sternenschimmer an einem bläulichen Himmel beim Sonnenuntergang.*

– p. 17 (4 bb. after fig. 3): *Wie die Brechung der Sonnenstrahlen in den Wellen.*

– p. 19: *Wie Tauperle schimmert in der Sonne an einem schönen Sommermorgen.*

Dating p. 71: *Rud Langgaard | February 1918.*

Commentary.

Photographic reprint (reduced size) with a new cover: *Wilhelm Hansen Edition No. 1991a | Rued Immanuel Langgaard | SFÆRERNES MUSIK | The Music of the Spheres | for | Soli, Chorus and Orchestra | Full Score.* Added on the title page: *Edition Wilhelm Hansen Edition No. 1991a.* The indication of publisher altered to *Wilhelm Hansen Musik-Forlag Copenhagen.* 36 × 26 cm. N. d. [1974].

B. Fragment of score. Autograph (1924)

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 113.3. Autograph. Fair copy in red and violet ink; additions in crayon and pencil.

Title: [...] *Sfærernes Musik | (L'harmonie des spheres) | Morning Hymn [corrected in crayon to Fantasy] | for | Chorus and Orchestra | by | Rud Langgaard | Printed by Wilhelm Hansen's | Music Publishing House, 1919 (Leipzig-Copenhagen) – at the top added in crayon and pencil: This Score is valid | shortened!* (furthermore, an addition in ballpoint pen in CL's hand).

Heading on the first page of music (p. 1): *Sfärenmusik* [sic] *L'harmonie des spheres.* | [struck out: *(Prelude for the second act of "Antichrist")*]

10 leaves, 34.5 × 26 cm; 20 pages of writing, paginated: (title), (1), 1-12, 15-20. There are traces of stitching and previous binding.

Paper type: 30 staves without manufacturer's name.

The reverse of the title page lists the instrumentation with corrections, and additions in pencil: *1 The Second Coming of Christ | 2 The Judgement – | 3. The Resurrection | (Three Tone Pictures) | Comp. 1916-1924 – and suggestion from 1925/26 for a concert programme*

1925/26 til koncertprogram i Slotskirken med værker af RL, bl.a. de nævnte *Tre Tonebilleder*.

Første nodeside (s. 1) er foroven forsynet med blyantstilføjelserne *Il paradiso* (Tintoretto) og titlen *Kristi Genkomst*. Violin 1-8 og bratsch 1-7 betegnes i partituropstillingen *Soli* (blyantstilføjelse).

Kommentar.

Partituret omfattede oprindeligt en stærkt forkortet version uden vokale indslag (og uden fjernorkester): t. 1-112, 125-154, 183-199, 397-408 – her ophører fragmentet, men efter t. 408 anføres takt-skift til 4/2, hvilket antyder et spring helt frem til t. 549. Koret må i slutningen være erstattet af orgel. Ved efterfølgende overstregning og fjernelse af s. 13-14 (1 blad) har RL foretaget en yderligere forkortelse i form af et spring fra t. 132 til t. 183 samt udeladelse af passagen t. 397-408.

C. Klaverpartitur/particel (1923)

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 113,2. Autograf. Renskrift med violet blæk; rettelser og tilføjelser med blæk, farvestift og blyant.

Titel: [...] Rued Langgaard: | *Sfæernes Musik* | for Solo, Kor, Orkester og Orgel | *Klaverudtog 1923* | *Komp December 1916* (og delvis 1918) | *Opført første gang i Berlin Singakademi 1922* | og i *Karlsruhe Festhal (Bayreuth-Orkestret)*. *Dirigent: Seeber v. d. Floe* (†) *Solist: Ellen Overgaard* (†)

Overskrift første nodeside (s. 1): [overstregt: *Fond de la mer*] | *Sfæernes Musik* | *The Music of the Spheres – L'harmonie des spheres* 26 blade, 34 × 27 cm; 46 beskrevne sider, pagineret: (titel), (blank), 1-23, (blank), 24-34, (blank), 35-45, (3 blanke sider) (s.11-22 opr. pag. 9-20, s. 24-27 opr. pag. 21-24, s. 35-45 opr. pag. 25-35).

Dateret til slut: *R.L. 1923. Marts* [udraderet: og *April 1943*].

Papirtype: blad 2-5, 7-12, 14-15, 20-25: Wilhelm Hansens Musikforlag [bomærke] Nr. 5. F. 16. (blad 1 og 26 samme type i senere oplag: *W.H. Nr. 5. F. 16*) – blad 6, 13, 16-19: *Beethoven Papier Nr. 35 (20 Linien)*.

På titelbladet foroven: “*Venlig kan Stjernerne synes at vinke os, | kold og ubarmhjertig er dog Stjernerne Skrift*”. | (*Pastor Monrad: Af Mindetale 1901 i | Marmorkirken over C.F. Tietgen*)

Blandt tempo/karakter-betegnelserne er følgende enten tilføjet eller revideret i forhold til den trykte udgave (kilde **A**): t. 1: *Postulante con fantasia* [kilde **B** har samme angivelse her] – t. 221 (s. 14): *Tempo agitato e fiero* – t. 249: *Sempre più fanatico* – t. 253: *Aspramente quasi con andamento* – t. 265: *più frenetico* – t. 364: *Quasi chorale* – t. 378: *Quasi “exercitia spiritualis” più a più fanatico* – t. 397 over strygerne: *pesante crudele misterioso* – t. 409: *Sempre quasi “exercitia spiritualis”* – t. 551: *Maestoso rigoroso e stabile* – t. 567: *Fuga*

Seks overskrifter er tilføjet, men alle senere udraderet eller overstregt: t. 1: *Orgue* – t. 221: *Kyrie* – t. 360: *Koral* – t. 484: *Ekko* – t. 549: *Orgue* – t. 599: *Harpe*

Ved altsoloens første indsats er teksten de to første gange ændret med farvestift, idet “*Do-re-mi-fa-sol-la*” er overstregt og erstattet af: “*Kyrie eleison*” (t. 225-226, 229-230).

Lento misterioso t. 360-364 er ændret til kor (SATB) på vokalen *a* –. Ved t. 549 angives *Kirkeklokker*. – Der er tilføjet en selvstændig orgelstemme i t. 551-596 som støtte for koret.

Kommentar.

Der er reelt tale om et particel, hvor orkestersatsen er sammentrængt til 2-4 systemer frem til s. 11, herfra er satsen noteret på 2-8 systemer og i slutningen op til 12 systemer. Vokalstemmer og korsats er fuldstændige. Manuskriptet omfattede oprindeligt 35 sider, pag. 1-35, som rummede en forkortet version af værket. De udeladte dele var t. 119 (t. 118-119 omarbejdet til 1 takt), t. 134-182, t. 333-359, t. 392-396 og t. 422-548. Hele afsnittet med sopransolo var således elimineret. Bortset fra de to omarbejdede takter 118-119 synes der ikke at være foretaget ændringer i selve musikken. Overskrifter fin-

in the *Palace Chapel* with works by RL, among others the said *Three Tone Pictures*.

First page of music (p. 1) has been provided with the following additions in pencil: *Il paradiso* (Tintoretto) and the title *The Second Coming of Christ*. Violin 1-8 and viola 1-7 are designated *Soli* in the listing of instruments (addition in pencil).

Commentary.

The score originally comprised a greatly shortened version without vocal participation (and without the distant orchestra): bb. 1-112, 125-154, 183-199, 397-408 – here the fragment ceases, but after b. 408 a time signature change to 4/2 is indicated which implies a leap all the way to b. 549. The chorus must have been replaced by the organ at the conclusion. By subsequently striking out and removing pp. 13-14 (1 leaf), RL made a further shortening in the form of a leap from b. 132 to b. 183 together with the deletion of the passage bb. 397-408.

C. Piano score/short score (1923)

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 113,2. Autograph. Fair copy in violet ink; corrections in ink, crayon and pencil. Title: [...] Rued Langgaard: | *The Music of the Spheres* | for soloist, chorus, orchestra and organ | *Piano reduction 1923* | *Komp December 1916* (and partly 1918) | *Performed for the first time in the Berlin Song Academy 1922* | and in *Karlsruhe Festival Hall (The Bayreuth Orchestra)*. *Conductor: Seeber v. d. Floe* (†) *Soloist: Ellen Overgaard* (†)

Heading on the first sheet of music (p. 1): [struck out: *Fond de la mer*] | *Sfæernes Musik* | *The Music of the Spheres – L'harmonie des spheres* 26 leaves, 34 × 27 cm; 46 pages of writing, paginated: (title), (blank), 1-23, (blank), 24-34, (blank), 35-45, (3 blank pages) (pp.11-22 originally paginated 9-20, pp. 24-27 originally paginated 21-24, pp. 35-45 originally paginated 25-35).

Dated at end: *R.L. 1923. March* [erased: and *April 1943*].

Paper type: fols. 2-5, 7-12, 14-15, 20-25: Wilhelm Hansens Musikforlag [logo] Nr. 5. F. 16. (fols. 1 and 26 same type in a later impression: *W.H. Nr. 5. F. 16*) – fols. 6, 13, 16-19: *Beethoven Papier Nr. 35 (20 Linien)*.

On the title page at the top: “*Kindly the stars may seem to beckon us, | yet the writing of the stars is cold and merciless*”. | (*The Reverend Monrad: From Memorial Speech 1901 in | The Marble Church in memory of C.F. Tietgen*)

Among the markings of tempo and character, the following have either been added or revised compared to the printed edition (source **A**): b. 1: *Postulante con fantasia* [source **B** has the same marking here] – b. 221 (p. 14): *Tempo agitato e fiero* – b. 249: *Sempre più fanatico* – b. 253: *Aspramente quasi con andamento* – b. 265: *più frenetico* – b. 364: *Quasi chorale* – b. 378: *Quasi “exercitia spiritualis” più a più fanatico* – b. 397 above the strings: *pesante crudele misterioso* – b. 409: *Sempre quasi “exercitia spiritualis”* – b. 551: *Maestoso rigoroso e stabile* – b. 567: *Fugue* Six headings have been added, but all have subsequently been erased or struck out: b. 1: *Orgue* – b. 221: *Kyrie* – b. 360: *Chorale* – b. 484: *Echo* – b. 549: *Orgue* – b. 599: *Harp*

At the first entry of the alto solo, the text has been altered in crayon the first two times, so that “*Do-re-mi-fa-sol-la*” is struck out and replaced by: “*Kyrie Eleison*” (bb. 225-226, 229-230).

Lento misterioso bb. 360-364 has been altered to chorus (SATB) on the vowel *a* –.

At b. 549 *Church bells* are indicated. – An independent organ part has been added in bb. 551-596 to support the chorus.

Commentary.

This is in fact a short score where the orchestral parts have been condensed to 2-4 staves up to p. 11, from this point the score is notated on 2-8 staves and towards the end on up to 12 staves. Vocal and choral parts are complete. The manuscript originally comprised 35 pages, pag. 1-35, which contained a shortened version of the work. The omitted parts were b. 119 (bb. 118-119 reworked as 1 bar), bb. 134-182, bb. 333-359, bb. 392-396 and bb. 422-548. Thus, the whole section with the soprano solo was eliminated. It seems that apart from the two bars 118-119 which were reworked, no further changes were made to the music itself. There are no headings, and metronome

des ikke, og metronomtal er udeladt med henvisning til partituret. I 1943 (jfr. den udraderede datering) kompletterede RL manuskriptet med de dele, der var blevet udeladt i 1923, idet han indskød sider med en yderst nødtorftig markering på 2-3 systemer af det manglende, men ind imellem med helt tomme eller halvtomme takter. Ændringer i pagineringen viser, at udvidelsen blev foretaget i to tempi: først t. 422-548 (med fjernorkester og sopran solo), dernæst t. 134-160, t. 161-180 (men reduceret til 10 takter, måske en fejl), t. 181-182, t. 333-359 og t. 392-396. Fra samme tid, dvs. medio 1940'erne, stammer de syv overskrifter, og det gælder også forslaget om at ændre sangteksten til "Kyrie eleison". Omslaget med nyt motto synes tilføjet så sent som 1951. (Et kasseret fragment af manuskriptet med t. 185-187 findes under RLS 60,4).

D. Skitsefragment (1916)

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 56,1 [blad 8-9]. Autograf. Skitse med violet farveblyant.

Ubetegnet.

Dateret og signeret til slut: *12 December / 1916 / Rud Langgaard*

2 blade, 35,5 × 27 cm (blad 2 en smule beskåret forned); 4 beskrivne, upaginerede sider. Skitsen omfatter 4 sider, hvoraf de 3 efterfølgende er overskrevet med blækskitser til andre værker.

Papirtype: B. & H. Nr. 20. C. / 12.12. (28 systemer).

Indhold:

– blad 1r: 11 takter omtrent svarende til t. 143-152, men kun omfattende violinstemmen, tamtam og pauke; overskrevet med skitse for orkester [1917]

– blad 1v: t. 152-162 i næsten fuld partiturform, t. 155 med betegnelsen *Adagio*

– blad 2r: 11 takter, besætningen angivet med akkolader som på blad 2v, men der er kun noder for horn i t. 1-2 og 4-5 samt pauketrille i t. 9; efter t. 11: *come sopra bis*; overskrevet med skitser for klaver samt slutning af et orkesterstykke dateret *15 Sept 1917*

– blad 2v: 7 takter, akkolader omfattende 4 fl, 3 cl, 8 cor, timp, 7 vl, 5 vla, men kun noder i pauker t. 2-6 (overstregede triller) og én tone i violin (fis³ tremolo) i t. 2; t. 7 har en fermat (ingen noder), derpå dobbeltstreg og datering. Overskrevet med skitser for recitation og klaver [*Folkviser* BVN 158:4] dateret 24/9 18.

Kommentar.

De 2 blade synes kun bevaret, fordi de senere er forsynet med andre skitser og nu indgår i RLS 56,1, som omfatter 10 løse blade med skitser til et ufuldført, tresatset orkesterværk, *Mod Vinter* (BVN U1). De 10 blade indeholder fragmenter vedr. flere værker.

E. RLS eksemplar af det trykte partitur

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 113,1. Trykt partitur med tilføjelser med blæk, farvestift og blyant i autograf samt typiske dirigentnotater med blyant og blå farvestift [Hans Seeber-van der Floes håndskrift].

Slidte, flossede blade, tidligere delvist sammentapede, indlagt løse i stift halvbind med marmoreret overtrækspapir i sort-brunlige nuancer og med sort lærredsryg. Den trykte udgaves omslag mangler. Oprindelig påtrykt titel i guld i bindets øverste venstre hjørne: *Rued Langgaard | "Nirvana" | Kulturundergangsmusik | for | Soli, Kor og Orkester | Partitur | (1916)* – overklæbet først med én mærkat, hvoraf der næsten intet er tilbage, dernæst med en, nu delvist bortrevet, mærkat med flg. påskrift (autograf): [*Rued Langgaard | S[æ]rernes Musik. | (S[oli, Kor, Orkes]ter, Orgel) | [Pa]rtitur. | 19[1]6. 1934. | Wilhelm Hansen.*

På bindets inderside står foroven: *Dette Partitur tilhører Komponisten.*

– Derunder findes et påklæbet, til dels afrevet stykke papir med oplysninger om de to opførelser i Karlsruhe 1921 og Berlin 1922 (under det påklæbde skimtes en påskrift på bindets inderside med bl.a. oplysningen *Modificeret 1934*).

På titelbladet, over og imellem de trykte linjer, er tilføjet: *Bruges-la-morte-Klokkerne* [overstregt] / [udraderet: *Titanic*] / *Religiøse*

markings are omitted with reference made to the score. In 1943 (cf. the erased dating) RL completed the manuscript with those parts that were omitted in 1923, by inserting pages with an extremely scanty indication on 2-3 staves of the missing parts, but sometimes with completely empty or half empty bars. Changes in the pagination show that the expansion was made in two stages: first bb. 422-548 (with the distant orchestra and soprano solo), then bb. 134-160, bb. 161-180 (but reduced to 10 bars, perhaps by mistake), bb. 181-182, bb. 333-359 and bb. 392-396. The six headings date from the same time, i.e. the mid 1940s, and the same applies to the suggestion about changing the sung text to "Kyrie Eleison". The cover with a new motto seems to have been added as late as 1951. (A discarded fragment of the manuscript with bb. 185-187 is found under RLS 60,4).

D. Sketch fragment (1916)

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 56,1 [fols. 8-9]. Autograph. Sketch in violet crayon.

Undesignated.

Dated and signed at the end: *12 December / 1916 / Rud Langgaard*

2 leaves, 35.5 × 27 cm (fol. 2 slightly cropped at the bottom); 4 unnumbered pages of writing. The sketch comprises 4 pages, 3 of which subsequently have been overwritten with sketches in ink for other works.

Paper type: B. & H. Nr. 20. C. / 12.12. (28 staves).

Contents:

– fol. 1r: 11 bars roughly corresponding to bb. 143-152, but only comprising the violin part, tam-tam and timpani; overwritten with a sketch for orchestra [1917]

– fol. 1v: bb. 152-162 in the almost full score, b. 155 with the designation *Adagio*

– fol. 2r: 11 bars, the instrumentation indicated with accolades as on fol. 2v, but there are only notes for horn in bb. 1-2 and 4-5 and a trill for timpani in b. 9; after b. 11: *come sopra bis*; overwritten with sketches for piano and the ending of an orchestral piece dated *15 Sept 1917*

– fol. 2v: 7 bars, accolades comprising 4 fl, 3 cl, 8 cor, timp, 7 vl, 5 vla, but only notes in timpani bb. 2-6 (struck out trills) and a single note in violin (fis³ tremolo) in b. 2; b. 7 has a fermata (no notes), followed by double barline and dating. Overwritten with sketches for recitation and piano [*Folk Songs* BVN 158:4] dated 24/9 18.

Commentary.

The 2 leaves seem only to have been preserved because at a later date other sketches were added so that they now form part of RLS 56,1, which comprises 10 loose leaves with sketches for an incomplete orchestral work in three movements, *Towards Winter* (BVN U1). The 10 leaves contain fragments concerning several works.

E. RL's copy of the printed score

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 113,1. Printed score with additions in ink, crayon and pencil in autograph together with typical conductor's notes in pencil and blue crayon [Hans Seeber-van der Floe's handwriting].

Worn, frayed leaves, previously partly taped together, loosely inserted in a hard half-binding coated with marbled paper in black-brownish nuances and with a black cloth back. The cover of the printed edition is missing.

Original imprinted title in gold in the top left corner of the binding: *Rued Langgaard | "Nirvana" | Decline of Culture Music | for | soloists, chorus and orchestra | Score | (1916)* – pasted over, first with a label of which practically nothing is left, then with a partly torn off label with the following words (autograph): [*Rued Langgaard | Music of the Spheres. | (Soloists, chorus, orchestra, organ) | Score. | 19[1]6. 1934. | Wilhelm Hansen.*

On the inside of the binding, at the top, is written: *This score belongs to the composer.* – Beneath this is a piece of paper which has been pasted on and partly torn off, with information about the two performances in Karlsruhe in 1921 and Berlin in 1922 (beneath the pasted-on paper, writing can be discerned on the inside of the binding, including among other things the information *Modified 1934*).

On the title page, above and between the printed lines, the following has been added: *The Bruges-la-morte-Bells* [struck out] / [erased:

Stemninger | komp. 1916-1918. | I – II – III – IV – V – IV [i.e. VI] | Orgel – Kyrie – Koral – Ekko – Orgel – Harpe
 RLs tilføjelser omfatter desuden:
 – s. [4] ud for det trykte Organo: *Koncert-Orgel*
 – s. [5] overskrift: “*Orgel*” og dateringen 1916
 – s. 30 efter dobbeltstregen: \curvearrowright + *Longa*
 – s. 31 overskrift: “*Kyrie*” – “*Kyrie eleison*” tilføjet som sangtekst (“*Do re mi...*” ikke annulleret); det foreskrevne kontra H i cb foreslås lagt en oktav op til H (hvorved *scordatura* undgås)
 – s. 43 efter dobbeltstregen: \curvearrowright + *Longa*
 – s. 44 overskrift: “*Koral.*”
 – s. 49 det trykte *Animato ed agitato* overstreget og ændret til *Tranquillo*
 – s. 52 dobbeltstregen forsynet med \curvearrowright og *Lento Molto*-afsnittet med overskriften “*Ekko*”
 – s. 57 efter sangteksten: *I. O.* [= Ida Ohlsen, tekstforfatteren]
 – s. 60 sidste takt, *campane* forsynet med \curvearrowright + *Longa*, dobbeltstregen forsynet med \curvearrowright + *Longa*
 – s. 61 overskrift: “*Orgel*”; kortsatsen erstattet af *Organo pleno* (SAT er indklammet og betegnet *Manual*, B ligeledes med klamme og betegnet *Pedal*)
 – s. 69 ved cfr. 20: “*Harpe*”

Kommentar.

Eksemplaret har været benyttet af dirigenten Hans Seeber-van der Floe i forbindelse med opførelserne 1921/22 og er forsynet med typiske dirigentnotater. Dette eksemplar er senere indlagt i et bind, hvis oprindelige indhold må have været et revideret eksemplar af det trykte partitur med ny tekst af Nietzsche. Dette eksemplar kendes ikke. RLs tilføjelser stammer fra 1940'erne, formodentlig 1943-45. Bortset fra den nævnte oktavering i cb (s. 31) og at koret er elimineret s. 61-68, er der ikke angivet udeladelser eller ændringer i musikken. Nogle dynamiske og instrumentale justeringer i slutakkorden s. 71 skyldes dirigenten (se facsimile s. 105).

F. Sangstemmeudskrift (afskrift)

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 113,3a (mu 9110.0500). Afskrift [Emma Langgaards håndskrift]; blæk (rettelser med blyant).
 Overskrift: “*Sfærernes Musik.*” *Sopran Solo*
 Udateret.
 1 blad, 27 × 34 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider (stemmen findes recto, verso rummer notat af RL).
 Der er ingen rettelser i sangtekst og noder.

G. Uddrag publiceret i tidsskriftet Musik

Overskrift: *Klokkejubil: Se, han kommer – | af | Sfærernes Musik Musik*, 6. årg., nr. 2, 1. feb. 1922, s. 20-21. Facsimile af autograf.
 Klaverarrangement af t. 422-483 + en 5 takters slutning baseret på t. 484-485.
 Manuskriptet findes i Musikmuseet, København.

H. Kasserede titelblade

Det Kongelige Bibliotek.

1. Rued Langgaards Samling, RLS 113,4. Trykt titelblad med følgende tilføjelser i autograf:

Nirvana. | [*Sfærernes Musik* sat i parentes] | *En Feberfantasi (Kultur-undgangsmusik)* [overstreget, undtagen *fantasi*] | *Op. 8* | *Text von Friedrich Nietzsche.* | (*Aus “Jenseits Gutes und Böses”*) | *Modificeret Januar 1934.* | *Kun dette Partitur gælder.* | *NB De med NB forsynede | Noder skal indføres i Orkesterstemmerne.* [(*Hos Wilh. Hansen.*)] | *R. L*

2. Rued Langgaards Samling RLS 113,5. Blad fra trykt partitur indeholdende s. [3] (motto) og s. [4] (orkesterbesætning), forsynet med tilføjelser i autograf:

Afgrunden | [overstreget: *Nirvana.*] | *Instrumentationsfantasi | for | Soli, Kor, Orkester og Orgel.* | af | *R. L.*
 Til orkesterbesætningen har RL tilføjet følgende:
 4 *Campane in A, Cis, E, Fis*
 Glissando-Piano (*o Arpa.*)

Titanic | *Religious Moods* | *comp. 1916-1918. | I – II – III – IV – V – IV [i.e. VI] | Organ – Kyrie – Chorale – Echo – Organ – Harp*
 RL's additions also comprise:

– p. [4] next to the printed Organo: *Koncert organ*
 – p. [5] heading: “*Organ*” and the dating 1916
 – p. 30 after the double bar: \curvearrowright + *Longa*
 – p. 31 heading: “*Kyrie*” – “*Kyrie Eleison*” added as a sung text (“*Do re mi...*” not annulled); it is suggested that the prescribed contra B in cb is raised an octave to B (whereby *scordatura* is avoided)
 – p. 43 after the double barline: \curvearrowright + *Longa*
 – p. 44 heading: “*Chorale.*”
 – p. 49 the printed *Animato ed agitato* struck out and changed to *Tranquillo*
 – p. 52 the double barline provided with \curvearrowright and the heading “*Echo*” added at the *Lento Molto* section
 – p. 57 after the sung text: *I. O.* [= Ida Ohlsen, author of the text]
 – p. 60 the last bar, *campane* provided with \curvearrowright + *Longa*, the double barline provided with \curvearrowright + *Longa*
 – p. 61 heading: “*Organ*”; the choral parts replaced by *Organo pleno* (SAT is bracketed and designated *Manual*, B also bracketed and designated *Pedal*)
 – p. 69 at figure 20: “*Harp*”

Commentary.

The copy has been used by the conductor Hans Seeber-van der Floe in connection with the performances in 1921/22 and is provided with typical conductor's notes. At a later point, this copy has been inserted in a binding, the original content of which must have been a revised copy of the printed score with a new text by Nietzsche. This copy is not known. RL's additions are from the 1940s, probably 1943-45. Apart from the aforementioned ottava alta in cb (p. 31) and the elimination of the chorus pp. 61-68, no omissions or alterations are indicated. Some dynamic and instrumental adjustments in the final chord on p. 71 are due to the conductor (see facsimile p. 105).

F. Copy of voice part (transcript)

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 113,3a (mu 9110.0500). Transcript [Emma Langgaard's handwriting]; ink (corrections in pencil).
 Heading: “*The Music of the Spheres.*” *Sopran Solo*
 Undated.
 1 leaf, 27 × 34 cm; 2 unnumbered pages of writing (the part is on the recto, verso contains an annotation by RL).
 There are no corrections in the sung text or music.

G. Extract published in the periodical Musik

Heading: *Jubilation of Bells: Behold, he comes – | from | Music of the Spheres Musik*, vol. 6, no. 2, 1 Feb. 1922, pp. 20-21. Facsimile of autograph.
 Piano arrangement of bb. 422-483 + a 5 bar ending based on bb. 484-485.
 The manuscript is in The Danish Music Museum, Copenhagen.

H. Discarded title pages

The Royal Danish Library.

1. Rued Langgaard's Collection, RLS 113,4. Printed title page with the following additions in autograph:

Nirvana. | [*The Music of the Spheres* bracketed] | *A Fever Fantasy (Decline of Culture Music)* [struck out, except *Fantasy*] | *Op. 8* | *Text von Friedrich Nietzsche.* | (*Aus “Jenseits Gutes und Böses”*) | *Modified January 1934.* | *Only this score is valid.* | *NB The notes provided with an NB | must be inserted in the orchestral parts.* [(*At Wilh. Hansen.*)] | *R. L*

2. Rued Langgaard's Collection RLS 113,5. Leaf from the printed score containing p. [3] (motto) and p. [4] (orchestral forces), provided with additions in autograph:

The Abyss | [struck out: *Nirvana.*] | *Instrumentation Fantasy* | for | *soloists, chorus, orchestra and organ.* | by | *R. L.*
 To the list of orchestral forces, RL has added the following:
 4 *Campane in A, C sharp, E, F sharp*
 Glissando Piano (*o Arpa.*)

Organo eller Harmonium
Außerdem ein "fernes Orchester": *ad libitum*

3. Rued Langgaards Privatarkiv, RLP 1. Et blad (udrevet forsats fra kilde E?) med titelpåskrift i autograf.

Nirvana | [tilføjet:] *Fantasi* | [overstreget: *En Feberfantasi*] | [overstreget: (*Kulturundergangsmusik*)] | for | *Soli, Kor, Orkester, Orgel og Klokker*, | af | Rued Langgaard | Tekst von Friedrich Nietzsche. | (Aus: 'Jenseits Gutes und Böses') | Komponeret 1916 | Omarbejdet 1934.

4. Rued Langgaards Samling RLS 91,85.

[udraderet: "Titanic"] | [overstreget: *Sfærernes Musik*] | *Fantasi* | for | *Kor, Orkester, Orgel og Kirkeklokker*. | af | Rued [opr. skrevet Rud] Langgaard. | Klaverudtog | af Komponisten. | 1923. | komp. 1916-18. 1 blad, 34 × 27 cm; 1 beskrevet, upagineret side. Titelpåskriften er dækket af et stykke nodepapir, som er monteret ovenpå med tape og som indeholder orgelpæludiet *Dejlig er den Himmel Blaa!* (BVN 416, 1951).

Papirtype: Wilhelm Hansens Musikforlag [bomærke] Nr. 5. F. 16.

Det oprindelige titelblad (1923) til kilde C.

J. Programblad fra uropførelsen

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 113,6. SPHÄRENMUSIK | *Eine Lebens- und Todes-Fantasie* | für *Soli, Chor, grosses Orchester und ein fernes Orchester* | von | RUD LANGGAARD | geb. 1893 in Kopenhagen | [...]

1 blad, 26 × 20,5 cm; trykt på to sider.

Med 15 nodeeksempler ledsaget af betegnelser på tysk for de 15 afsnit (se s. 18-19).

Organ or Harmonium
Außerdem ein "fernes Orchester": *ad libitum*

3. Rued Langgaard's Private Archive, RLP 1. A leaf (a torn-out endpaper from E?) with title inscription in autograph.

Nirvana | [added:] *Fantasy* | [struck out: *A Fever Fantasy*] | [struck out: (*Decline of Culture Music*)] | for | *soloists, chorus, orchestra, organ and bells*, | by | Rued Langgaard | Tekst von Friedrich Nietzsche. | (Aus: 'Jenseits Gutes und Böses') | Composed 1916 | Reworked 1934.

4. Rued Langgaard's Collection RLS 91,85.

[erased: "Titanic"] | [struck out: *The Music of the Spheres*] | *Fantasy* | for | *chorus, orchestra, organ and church bells*. | by | Rued [originally spelled Rud] Langgaard. | Piano reduction | by the composer. | 1923. | comp. 1916-18.

1 leaf, 34 × 27 cm; 1 unnumbered page of writing. On top of the page, covering the title, a piece of music paper including the organ prelude *Lovely Is the Sky of Blue!* (BVN 416, 1951) is fastened with adhesive tape.

Paper type: Wilhelm Hansens Musikforlag [logo] Nr. 5. F. 16.

The original title page (1923) for source C.

J. Programme sheet from the first performance

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 113,6. SPHÄRENMUSIK | *Eine Lebens- und Todes-Fantasie* | für *Soli, Chor, grosses Orchester und ein fernes Orchester* | von | RUD LANGGAARD | geb. 1893 in Kopenhagen | [...]

1 leaf, 26 × 20.5 cm; printed on two sides.

With 15 music examples accompanied by headlines in German for the 15 sections (see pp. 18-19).

KRITISK BERETNING

KILDEVURDERING

Langgaards originale, renskrevne partitur (trykmanuskriptet) er forsvundet. Et manuskriptpartitur af ukendt status, i blå indbinding, blev i 1968 udlånt fra Det Kongelige Bibliotek til Wilhelm Hansens Musikforlag, men forsvandt og har ikke siden kunnet lokaliseres. Ligeledes er det stemmesæt bortkommet, som blev anvendt ved uropførelsen i Karlsruhe i 1921 og det følgende år i Berlin. Disse stemmer blev antagelig kasseret i 1968, hvor et nyt orkestermateriale blev udskrevet til brug ved opførelsen samme år i Stockholm. Bortset fra de præliminære skitseblade, som rent tilfældigt er bevaret (**D**), foreligger der således ikke kilder, der er tidligere end den trykte udgave (**A**) eller som kan belyse de tidlige opførelser. Det nærmeste, man kommer, er partiturreksemplaret (**E**), som rummer direktionsskizter i Hans Seeber-van der Floes hånd, og som kan være selve det partitur, han benyttede ved opførelserne. Der er imidlertid ikke indskrevet rettelser eller ændringer i musikken i denne kilde.

Det fremgår af de foreliggende kilder **B**, **C** og **H** suppleret af oplysninger i værklisters mv., at Langgaard reviderede værket flere gange i perioden mellem 1923 og 1934. Først udarbejdede han et "klaverudtog" (**C**), som ganske vist ikke tjener noget praktisk formål, men som repræsenterer en forkortet version med udeladelse af bl.a. passagen med sopran solo. Enkelte tempo- og karakterbetegnelser er ændret, og der er et par justeringer i instrumentationen (jfr. kildebeskrivelsen ovenfor). Året efter udarbejdede komponisten en forkortet, rent instrumental version, som blev yderligere forkortet og i dag kun er bevaret i fragmentarisk form (**B**). I værklisters og notater omtales desuden versioner fra 1929 og 1930 og ikke mindst den "omarbejdede" ("modificerede") version fra 1934 med ny tekst af Nietzsche. Disse versioner kendes ikke i dag. I 1939 indleverede Langgaard det trykte partitur (**A**) til Statsradiofonien, og herefter er det udelukkende den trykte version, som henviser til, og som han derfor må have betragtet som værkets gyldige form. Derimod fremkom der løbende, og helt frem til ca. 1951, nye forslag til værkets titel, overskrifter, motto osv. (kilde **C**, **E** og **H**).

Hovedkilden til *Sfærenes Musik* er således førsteudgaven (**A**). De få ændringer, der er noteret i kilde **B**, **C**, **E** og **H**, og som er registreret i kildebeskrivelserne ovenfor, er fra forskellige faser og fremstår ikke som 'endelige', men snarere som forslag fra komponistens side. De vil eventuelt kunne have interesse i forbindelse med en konkret opførelse, men er uden kildemæssig relevans i forhold til en kritisk udgave.

Passagen t. 529/530-545 findes i stort set identisk form i symfoni nr. 2 (BVN 53, original version, sats II t. 129-146); kilderne til denne passage i symfonien anses ikke for at være relevante i forbindelse med *Sfærenes Musik*. Dele af *Sfærenes Musik* blev genbrugt i operaen *Antikrist* (BVN 170, 192), og heller ikke kilderne til dette værk er relevante for nærværende udgave.

REDAKTIONSGRUNDLAG

Udgaven er baseret på førsteudgaven af partituret, kilde **A** (Wilhelm Hansens Musik-Forlag, 1919). Kilderne **B** og **C** er konsulteret, men er i praksis uden betydning for udgaven. RLs eksemplar af nodestrykket (**E**) er uden rettelser eller tilføjelser i musikken, og denne kilde er ligeledes, ligesom **D**, **F** og **G**, uden betydning for udgaven.

Udgifteren har valgt at komplettere overskrifterne i værket, således at de fire overskrifter i det trykte partitur (**A**) suppleres med de 11, som blev offentliggjort ved uropførelsen. De supplerende overskrifter er citeret efter kilde **J**. Sangteksten (sopran solo) følger tekstlægningen i **A**, der, med undtagelse af et par kommaer, er identisk med gengivelsen af digtet i koncertprogrammet 10. maj 1922 (se s. 17). De engelske og franske oversættelser i **A** er af ringe kvalitet og er ikke medtaget i udgaven.

CRITICAL COMMENTARY

EVALUATION OF SOURCES

Langgaard's original fair copy of the score (the print manuscript) has disappeared. A manuscript score of unknown status, in a blue binding, was lent by The Royal Danish Library to Wilhelm Hansens Musikforlag in 1968 but disappeared, and it has not been possible to locate it since. Likewise, the set of parts which was used at the first performance in Karlsruhe in 1921 and the following year in Berlin has disappeared. These parts were probably discarded in 1968 when new orchestral parts were prepared for use at the performance that year in Stockholm. Thus, apart from the preliminary sketch leaves, which have been preserved purely by accident (**D**), there are no sources which are earlier than the printed edition (**A**) or which can throw light on the early performances. The closest we get is the copy of the score (**E**) which contains conductor's notes in Hans Seeber-van der Floe's hand and which could be the actual score he used at the performances. However, no corrections or alterations in the music are written into this source.

It is evident from the present sources **B**, **C** and **H**, supplied by information in work lists etc. that Langgaard revised the work several times in the period between 1923 and 1934. First he prepared a "piano reduction" (**C**) which although it does not serve any practical purpose, does represent a shortened version with the omission of the soprano solo section, among other things. A few markings of tempo and expression have been altered and there are a couple of adjustments in the orchestration (cf. the source description above). The following year, the composer prepared a shortened, purely instrumental version that was further shortened and which today is only extant in a fragmented form (**B**). Moreover, versions from 1929 and 1930 and not least the "reworked" ("modified") version from 1934 with a new text by Nietzsche, are mentioned in work lists and notes. These versions are not known today. In 1939 Langgaard handed in the printed score (**A**) to the State Radio, and from then on, it is only the printed version which he refers to and which he must therefore have regarded as the valid form of the work. On the other hand, new suggestions for the title of the work, headings, motto etc. emerged regularly, even as late as about 1951 (sources **C**, **E** and **H**).

Thus, the main source for *The Music of the Spheres* is the first edition (**A**). The few changes which are noted in sources **B**, **C**, **E** and **H**, and which are registered in the source descriptions above, are from various stages and do not appear as 'final' but rather as suggestions from the composer. They might be of interest in connection with an actual performance but they are of no relevance as sources for a critical edition.

The section bb. 529/530-545 is also included in Symphony no. 2 in an almost identical form (BVN 53, original version, movement II bb. 129-146); the sources for this passage in the symphony are not regarded as relevant to *The Music of the Spheres*. Sections of *The Music of the Spheres* were reused in the opera *Antichrist* (BVN 170, 192), and neither the sources for this work are of significance to the present edition.

TEXTUAL BASIS OF THE EDITION

The edition is based on the first edition of the score, source **A** (Wilhelm Hansens Musik-Forlag, 1919). The sources **B** and **C** have been consulted but they are of no actual significance to the edition. RL's copy of the printed score (**E**) is without any corrections or additions in the music, and, like sources **D**, **F** and **G**, it is of no significance to the edition.

The editor has chosen to supplement the headings of the work so that the four headings in the printed score (**A**) are supplemented by the 11 further headings which were published at the world premiere. The additional headings are quoted from source **J**. The song text (soprano solo) follows the underlaid text in **A**, which, apart from a couple of commas, is identical with the reproduction of the poem in the concert programme 10 May 1922 (see p. 17). The English and the French translations in **A** are of a poor quality and have been omitted from the edition.

RETNINGSLINJER FOR UDGAVEN

Udgiverens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser; tilføjede buer er angivet med brudt streg og buændringer som en kombination af hel og brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for klarinetter i passagen t. 567-596 er tilføjet af udgiveren. Enkelte manglende triol- og sekstol-angivelser er tilføjet stiltiende. Redaktionelle kommentarer samt oplysninger om forhold, der ikke er typografisk markeret i partituret, findes i noteapparatet.

I afsnittet *Opførelsespraktiske bemærkninger* (s. 20) har udgiveren samlet de forslag og bemærkninger, Langgaard har angivet i andre kilder end hovedkilden, og som kan have interesse i forbindelse med opførelse af værket.

NOTER

Tonehøjen angives på konventionel vis, dvs. 'nøglehuls-c'et' = c¹.

Takt	Stemme	Kommentar
17, 71, 175	vla 5	RL bryder systematikken her ved ikke at lade vla 5 slutte med fjerdedelsnode i t. 17 (71, 175), men i stedet springer til vla 4; i alle kilder, også til operaen <i>Antikrist</i> , hvor passagen genbruges, findes samme ulogiske overspringelse
58-63	vl 1-8, vla 1-6	<i>sempre cresc.</i> korrigeret til <i>cresc. sempre</i>
94	timp	<i>sempre cresc.</i> korrigeret til <i>cresc. sempre</i>
113	–	overskriften anbragt her i overensst. med kilde J (i A står den ved t. 116)
152	vl	fra t. 128 foreskrives 20 soloviolinere, fra t. 133 spiller disse 20 unisont, og i t. 149-151 er der 4 solostemmer, mens de øvrige 16 spiller unisont; fra anden halvdel af t. 152 spiller de 20 violiner igen unisont, men (efter sideskift i A) foreskrives fra t. 153 igen vl 1-8; udgiveren har valgt den praktiske løsning at skifte fra de 20 soloviolinere til violin 1-8 i anden halvdel af t. 152 (hvor violinerne spiller tonen cis ³)
221	vla	node 2 og 8: overflødig ♯ for hhv. a ¹ og h ¹ sat i parentes af udgiveren
313	cor 5	overflødig <i>senza sord.</i> udeladt
370-375	vl II, vla, vcl	buerne er uklare i trykket i A; i de første takter ser det ud som om frasernes dybeste tone ikke hører under buen, i t. 373-375 ser det stedvis ud som om buen begynder på den dybeste tone; udgiveren har fundet det mest sandsynligt, at buen skal omfatte hele frasen (jfr. også fløjternes legato i hele passagen)
496	S tekst	komma efter <i>Freud'</i> tilføjet i overensst. med gengivelsen af digtet i koncertprogrammet 10 maj 1922
520	S tekst	komma efter <i>Freude</i> udeladt i overensst. med gengivelsen af digtet i koncertprogrammet 10 maj 1922
525	S	node 2: dis ¹ ændret til d ¹ (trykfejl i A)

EDITORIAL GUIDELINES

The editor's additions and emendations are indicated typographically in the score by square brackets; added slurs and ties are indicated by broken lines, and emendations of slurs and ties by a combined unbroken and broken line. Cautionary accidentals in round brackets are editorial. Fixed accidentals for clarinets in the passage bb. 567-596 have been supplied by the editor. A few missing triplet and sextuplet markings have been tacitly supplied. Editorial comments and information about matters which are not typographically indicated in the score, can be found in the notes.

In the section *Practical remarks on performance* (p. 20) the editor lists suggestions and remarks, which Langgaard has written in other sources than the main source, and which may be of interest in connection with performance of the work.

NOTES

The pitch is indicated in the conventional way, i.e. 'the keyhole c' = c¹.

Bar	Part	Comment
17, 71, 175	vla 5	RL breaks the pattern here by not letting vla 5 end with a crotchet in b. 17 (71, 175) but instead skipping to vla 4; in all sources, including the opera <i>Antichrist</i> where the passage is used, there is the same illogical leap
58-63	vl 1-8, vla 1-6	<i>sempre cresc.</i> emended to <i>cresc. sempre</i>
94	timp	<i>sempre cresc.</i> emended to <i>cresc. sempre</i>
113	–	headline placed here in agreement with source J (in A the headline is placed at b. 116)
152	vl	from b. 128 the score demands 20 solo violins, from b. 133 these 20 violins are playing in unison, and in bb. 149-151 there are 4 solo parts, while the remaining 16 play in unison; from the second half of b. 152, the 20 second violins are playing in unison again, but from b. 153 (after a page turn in A), it is again stipulated that there should be vl 1-8; the editor has chosen as a practical solution to shift from the 20 solo violins to violin 1-8 in the second half of b. 152 (where the violins play the note c ³)
221	vla	notes 2 and 8: superfluous ♯ before a ¹ and b ¹ respectively, bracketed by the editor
313	cor 5	superfluous <i>senza sord.</i> omitted
370-375	vl II, vla, vcl	the slurs are unclearly marked in A; in the first bars it looks as if the lowest note of the phrases is not part of the slur, in bars 373-375 it seems at times as if the slur starts on the lowest note; the editor has deemed it most likely that the slur is to apply to the whole phrase (cf. also the legato of the flutes in the entire passage)
496	S text	comma after <i>Freud'</i> supplied in agreement with the reproduction of the poem in the concert programme 10 May 1922
520	S text	comma after <i>Freude</i> suppressed in agreement with the reproduction of the poem in the concert programme of 10 May 1922
525	S	note 2: d ^{♯1} emended to d ¹ (misprint in A)